

Vojtěch Kolman
NOC, V NÍŽ SE
POŘÁDAJÍ MEDVĚDÍ
HONY NA ZAJÍCE
Filozofický původ
jazykové komiky

Praha (Argo) 2020, 208 str.

Jelikož novou knihu Vojtěcha Kolmana o jazykovém humoru chrání amulet předmluvy, nezbyvá recenzentovi než nepřekračovat její práh. V *Předmluvě* se autor od své knihy distancuje, prozrazuje její tajemství, a má tak čtenáře k tomu, aby od textu podstoupil také. Text navíc popisuje sebe sama jako hotovou a statickou věc, jíž schází živost promluvy. Suma textu proto není v pravém slova smyslu celkem. Ten je podle autorových slov třeba aktivně konstituovat v žité zkušenosti – negací a opakováním. Vědom si nedostatku psaného slova, pobízí Vojtěch Kolman různými prostředky čtenáře, aby za celek knihy pokládal svou čtenářskou zkušenost, čili aby sledoval svou živou a pokaždé originální recepci textu neméně bedlivě než text samotný. Kniha jako by se snažila připodobnit hudební skladbě, jejíž celek se aktualizuje vždy znovu s jednotlivými provedeními a nevyskytuje se nikde mimo ně. Celek knihy tedy nakonec bude celkem všech čtenářských zkušeností s ní, a proto kniha není – a patrně ještě nějakou dobu nebude – uzavřená. Autor vytvořil záměrně otevřený text, jenž zrcadlí otevřenost zkušenosti samotného čtenáře. Ne nadarmo končí

kniha performativním gestem, které naráz předvádí obě tyto otevřenosti. Spíše než uzavřeného souboru informací a myšlenek se tak čtenáři dostane netriviálního a mnohvrstevnatého upozornění na vlastní otevřenost. *Noc* je jednou z knih, jejichž obsah může čtenář nalézt ve vlastní žité zkušenosti.

1. Zajíc Wittgenstein

Po obecnějším úvodu, jež si vyžádala sama forma Kolmanovy knihy, může recenze přistoupit k základním aspektům díla, přitom se však nadále musí držet před jeho prahem. Tim jsou zajisté desky knihy, které o její architekturu vypovídají mnohé. Do názvu díla se totiž neznámým způsobem vkradl zajíc a vyskakuje z něj kamsi mimo knihu. Plynulost a čistota jazyka je okamžitě narušena cizorodým tělem a než si čtenář stihne přečíst samotný název, je již odkázán mimo text. Tato událost se v subtilnější podobě opakuje s každou větou Kolmanova textu. Mimo jeho hranice již pouze nepoukazují zajíci, nýbrž tón, jimž autor pronáší jednotlivé věty. Žádná z nich nezni oznamovacím či informativním tónem. Většina je nesena čímsi nepřímou vzdálenou lehkou ironií a potutelností, jež od slov uskakují jako zajíc na deskách. Je třeba vyskočit z jazyka do skutečnosti jako Wittgenstein, říká nepřímou Kolmanův text, a nalézt jazyk v jejich základech. Zajíc na deskách tedy vposled skáče z jazyka do jazyka. Ovšem z jazyka uzavřeného coby oddělené oblasti popisu a výkladu skutečnosti do jazyka otevřeného, jenž skutečnost spolutvoří. Wittgen-

steinem a Hegelem inspirované pojetí skutečnosti jakožto jazykově formovaného a dějinně se vyvíjejícího celku je základním východiskem celé knihy a svou formulaci nachází především v kapitolách I a zlodějna musí být, Tím hůře pro skutečnost a Co je skutečné, to je rozumné. Tyto tři sousedící části tvoří těžiště díla a zaslouží zvláštní pozornost. Autor v nich totiž dokázal *předvést* své pojetí skutečnosti namísto toho, aby je pouze definoval. Text sám je zde médiem, v němž se čtenáři skutečnost proměňuje před očima. Nedostává o ní informaci – zakuší její transformaci. Předvést jazyk jako médium, jež formuje lidskou zkušenost i skutečnost, se Kolmanovi daří tu více, tu méně, avšak záměr pracovat s jazykem takto nesamozřejmým způsobem tvaruje text od začátku až do konce. Autorův jazyk, coby jazyk knihy o jazyku, na čtenáře potutelně pomrkává a vyzývá jej, aby z knihy odskočil k vlastnímu jazyku, který jakožto společensky formovaný formuje jeho vlastní zkušenost.

2. Zajíc Holzmanna

Vzhledem k tomu, jak jsou autorova východiska a řešené problémy komplexní, se čtenář s podivem táže, proč je vedle Hegela nejcitovanějším autorem v knize Felix Holzmanna. Taková otázka však může vyústit pouze v triviální odpovědi: autor se snaží být zajímavý; chce dodat textu na zábavnosti; přeje si narušit uzavřenost filosofického diskursu; následuje trend udaný Miroslavem Petříčkem a jeho zužitkováním detektivek v *Majestátu zákona a Filosofii en noir*. Není příliš obohacující pátrat po motivech této – měřeno standardy akademické

filosofie – výstřednosti. Zajímavější je spíše zkoumat, do jaké konstelace uvádí neustálé vsouvání Holzmannaových scének Kolmanův vlastní text. Neboť zde můžeme hovořit o konfiguraci dvou různých jazyků, naznačené i odlišnými fonty a velikostmi písma. Základní téma knihy čili využití jazykové komiky k filosofickému vhledu do podstaty skutečnosti zde nezkoumají primárně Kolmanovy úvahy, k nimž by Holzmannaovy skeče byly pouhou ilustrací. Ať se jedná o autorův záměr, či nikoli, tmavě černý a strohým fontem vytisknutý Holzmannaův jazyk nevyznívá jako sekundární, nýbrž jako *jiný* vůči jazyku Kolmanovu, ztělesněnému vzdušnějším písmem. Holzmanna je druhým zajícem, opouštějícím Kolmanův text. Čtenář se na věci nedívá pouze z pozice autorových úvah, nýbrž mnohdy zaujímá Holzmannaovo stanovisko. Nelze přitom rozlišit, které z těchto jazykových zformování skutečnosti je výchozí. Nic na tom nemění fakt, že Holzmannaův jazyk je místy, zejména v *Úvodu* a *Začátku* a konci, upozaděn. Čím je jeho přítomnost nenápadnější, tím neodbytněji narušuje plynulost autorova textu a nenechá jej usadit se v pozici privilegovaného přístupu ke skutečnosti. Sám autor zmiňuje, že rozumná struktura skutečnosti se formuje právě v žitých dialogích, jako jsou ty Holzmannaovy. Z formující úlohy jazyka se tak díky zapojení Holzmanna stává formující úloha jazyků – komického, akademického, tragického, matematického atd. –, přičemž zvláštností jazykového humoru je, že tuto úlohu činí nepřímo tématem. Kolman se pak toto téma snaží ukázat v plném světle.

3. Zajíc Adorno

V četných pasážích o skutečnosti coby vyvíjejícím se celku, jenž teprve umožňuje rozumět jednotlivostem a směřuje až k absolutnu coby „celku zajímajícím se o celky“ (188),¹ zaznívá jasně Hegelův vliv. Dobře slouží pro vysvětlení jazykového humoru, jehož jednotlivé scénky jsou pochopitelné jen díky „arbitrárně-nutnému“ celku jazyka (61–66). Avšak Kolman u navazování na Hegela nekončí. Vítaným aspektem knihy je přítomnost Adorna, o jehož kritiku si Hegelův systém podle autora svou vlastní povahou říkal. Adornovo ztotožnění celku s nepravdou a odpor k absolutně smířenému pohledu na život zneumožňují čist Kolmanovu knihu jako demonstraci primátu celků nad jednotlivostmi. Podobně jako Holzmann se i Adorno v textu objevuje coby figura jinakosti. Zapovídá čtenáři učinit si závěr, že autor knihy chápe komično jako hegelovský předstupeň k náboženství a absolutnímu duchu. Byť se v textu slova „Hegel“ a „celek“ vyskytují mnohem častěji než slova „Adorno“ a „jednotlivost“, ani jeden z párů nemá navrch. Poslední slovo ostatně připadá Adornovi a jeho námitce vůči absolutnímu smíření. Bez ní – a zde probleskne náležitě vybudované vnitřní napětí knihy nejjasněji – by podle Kolmanových slov nebylo možné text uzavřít (188). Teprve odpůrce celků umožňuje knize zavřít se jako celek. Kolman svými závěrečnými úvahami o komice jako svébytném narativním uchopení skutečnosti dovádí čtenáře až k hegelovskému absolutnu, avšak

ihned nato uvádí na scénu Adorna, jenž jako zajíc skáče zpět na začátek. Z konce je třeba se vrátit k *Předmluvě*, nabádá Kolman čtenáře. Svou pobídku blíže nevysvětluje. Čtenář ovšem sám zjistí, že takovýto návrat umožňuje mj. zahlédnout v komičnu neodlučitelnou trhlínu, která jej otevírá zpět k tragickému a nesmířenému vážnosti a nedovoluje mu vyplynout jednoduše do náboženství a absolutna. Stojí za zmínku, že autor knihy dokáže čtenáře v tomto případě přimět číst text v několika vrstvách naráz jen pomocí úvodní citace dvou vět a závěrečné letmé zmínky. V Kolmanově textu hrají šedé eminence stejně důležitou roli jako hlavní postavy.

4. Zajíc Kolman

Jelikož autor v knize cituje Švejkovu moudrost o zlodějně, jistě předpokládá i její možnou obměnu – amuletu předmluvy navzdory – a přenesení na recenzní činnost, která v takovém případě taky „musí bejt“. Na závěr se tedy odhodláme překročit práh knihy a vnořit se do detailů. První, co čtenáře za hranicemi poněkud divokých desek knihy zaujme, je seznam kapitol. Krátké, rozmanité, záměrně kontrastní a slibující vybroušené pointy. „Strýček v mlátičce“ dostává stejně – poskovnu – prostoru jako „Maximy a implikatury“. Čili na první pohled žádná úmorná akademická studie. Rozsah kapitol slibuje, že kniha bude mít svižný rytmus. Čtenářovo potěšení se zvyšuje, jakmile jej na prvních stranách uvítá průzračný jazyk a přehledné členění myšlenek. Jednotným stylem Kolman uchopuje Hegelova

¹ Čísla v závorkách odkazují k paginaci recenzované knihy.

komplexní filosofémata, vztahy mezi postavami románů Jaroslava Foglara i problematiku rekreačního, například narozeninového, překvapování. Paleta citovaných zdrojů je bohatá a přívětivě neučesaná. Sahá od Wittgensteina s Russelem přes Hegela a Marxe k Žižekovi a od něj nazpátek k Platónovi, vedle nějž se zase objevují Jaroslavo- vé Hašek s Foglarem, a nechybí ani průkopníci oboru filosofování s dětmi. Pozoruhodným případem jsou pak citace biblické, které se z textu vynořují jako majáky. Kolmanova sociálně- jazykově orientovaná koncepce skutečnosti prorůstá do nečekaných vrstev. Těmi ostatně dokáže autor projít i v rámci jediné kapitoly. Například v Jazyku a smrti vychází od Hegelovy identifikace čistého bytí a nicoty a pokračuje k problému specifikace indexikálních vět, následně pak k výčtu různých způsobů přežívání smrti, k dějinným úpadkovým tendencím jazyka a politických stran, poté přes biblickou citaci přechází k výkladu Hegelovy dialektiky pána a raba, aby oddíl zakončil úvahami o základních otázkách vzdělávání. To vše na třech stranách. Kolmanův styl je vše, jen ne poklidný. Systematický je, ovšem specifickým způsobem opakování témat spíše než jejich lineárního rozvíjení. Chybí zde však důkladnější ponoření do detailu u některého z mnohých témat či autorů, jež se v knize objevují. Několik rigoróznějších a houževnatých kapitol

by podtrhlo vzdušnost a rychlost knihy podobně jako závažná situace umocňuje komično. I jinakost Holzmannových skečů mohla být podtržena názorněji. Autor ovšem nezdídko vytváří znamenité kontrasty pouhou prací s jazykem. I v jedné větě je Vojtěch Kolman s to vystřídat několik perspektiv a završit je pointou: „Skutečnost je rozumná proto, že přesahuje prostá fakta ve prospěch racionální rekonstrukce toho, co se *skutečně* stalo.“ (180) – Kolmanova práce s formou je svěží. Kapitoly jsou rozverně jako okvětní plátky oměje, obsah neuvízl v myšlenkovém světě pouze jednoho autora či období. Ovšem hlavní výsadou formy *Noci* je, že čtenář pociťuje pravou radost z četby jednotlivých kapitol až při druhém a dalším čtení. Zdolání celku ponouká k opětovnému ponoření do jednotlivého a sledování jeho vlastních stop a problémů. Co se na první pohled zdálo kvůli své dynamičnosti sousedit s chaosem, stává se skrze porozumění celku otevřeným prostorem myšlení a zkušenosti. Celek se větví do jednotlivostí, z nichž se lze dobírat k novým celkům. Zkušenost čtení knihy se nadále vyvíjí a recenze může naznačit pouze její první fáze. Není přitom jasné ani to, kdy se čtenář dopídí odpovědi na vůbec první otázku, již kniha vzbuzuje: Proč se medvědí hony na zajíce pořádají v noci, a ne ve dne?

Marek Kettner